

SBM1212 Firgårde Gravhøj sb. 56

Kulturhistorisk rapport

Dover sogn, Hjelmslev herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.02.03. Sb.nr. 56.

Kulturhistorisk rapport for udgravning af beskadiget høj. Der fremkom to jordfæstegrave, som dateres til henholdsvis enkeltgravskultur og ældre romertid. Derforuden var der bebyggelsesspor og mulig rester af grav fra yngre romertid. Daglig leder Merethe Schifter Christensen, Skanderborg Museum oktober 2010.

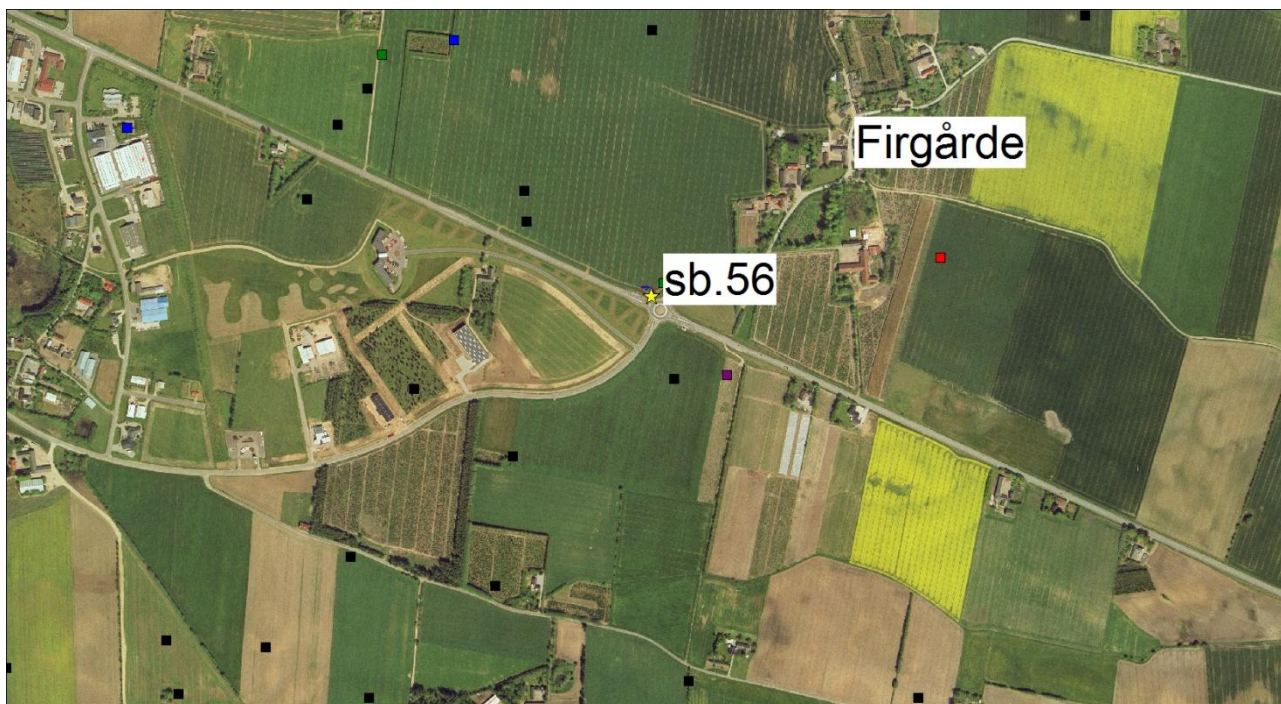
SKANDERBORG MUSEUM

Indhold

Abstract.....	2
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative data.....	3
Topografi, terræn og undergrund.....	4
Målesystem.....	4
Øvrige data.....	4
Udgravningsmetode.....	4
Undersøgelsens resultater	5
Enkeltgravskultur (2800-2400 f.Kr.)	6
Ældre romertid (0-175 e.Kr.).....	7
Højen som helhed:	9
Øvrige fund og anlæg:.....	10
Fremtidigt arbejde på stedet.....	10
Litteraturliste.....	11

Abstract

Ved undersøgelsen dukkede der to grave op. Den ældste, en kvindegrav, dateres til enkeltgravskulturen. Graven er dateret ud fra en ravperlekæde som lå i den østlige del af graven. Den yngste grav, en barnegrav, dateres til ældre romertid. Denne grav er dateret ud fra to kar der er medgivet som gravgaver. Derudover fremkom bebyggelsesspor fra yngre romertid og muligvis resterne af en grav fra samme periode. Graven udtrykkes indirekte vha. fragmenter af et romersk-imiteret drikkebæger i ler.

Figur 1; Oversigt over området. Prikkerne markerer registrerede gravhøje.

Undersøgelsens forhistorie

Undersøgelsen er forårsaget af gravearbejde forud for opstilling af reklamestander ved Firgårde på tomten af gravhøj sb. 56 Dover Sogn. Der var således fare for at der var sket skade på eventuelle tilbageværende grave i eller ved højen. Ved anlæggelse af rundkørsel kun få meter fra højen i 1998 fandt man i højens sydvestdel en urne fra yngre bronzealder. Urnen er velbevaret med låg og brændte knogler.

Den overpløjede gravhøj ligger desuden i et kulturarvsareal (nr. 160203-271) med over 14 registrerede gravhøje. I området er der gennem flere gravkampagner dokumenteret bebyggelse fra særligt ældre jernalder, men også bronzealder og stenalder.

Undersøgelsen omfatter en dokumentation af skaden samt udgravning af den resterende højdæl.

Denne kulturhistoriske rapport dækker den systematiske udgravning.

Administrative data

I september 2010 opdagede Skanderborg museums personale, at der var blevet nedgravet og støbt fundament til en reklamestander i en gravhøj, sb. 56. ved Firgårde. Der blev taget kontakt til skadesvolder samt Kulturarvsstyrelsen for at klarlægge sagens gang. Det blev besluttet i Kulturarvsstyrelsen, at der skulle foretages en arkæologisk undersøgelse for at dokumentere skadens omfang. Der blev lagt særligt vægt på, at der var tale om en registreret gravhøj, hvis beliggenhed bygherre var bekendt med.

Bygherre/skadesvolder: Proark Ejendomme, Nørre Søgade 35, 1370 København K.

Ansvarlig for undersøgelsen: Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg.

Dokumentationsmateriale bestående af fund, fotos, tegninger og beretning opbevares på Skanderborg Museum, Adelgade 5, 8660 Skanderborg

Topografi, terræn og undergrund

Lokaliteten ligger i et bakket morænelandskab omkring kote 93 over DNN, på et forholdsvis fladt let forhøjet plateau. Terrænet er dog sandsynligvis en del terrænreguleret mod syd, hvor der få meter fra den resterende højdedel ligger en rundkørsel samt Skanderborgvej. Der har været dyrket intensivt i mange år på arealet.

Undergrunden er gruset sandet ler og der er ca. 25cm muldlag.

Målesystem

Alle anlæg blev opmålt med GPS i projektionen zone 32, ED50. Dataene blev efterfølgende via ArkDigi digitaliseret i gis-programmet Mapinfo.

De to grave blev tegnet i hånden i lokalt målesystem som via fire målepunkter kunne overføres til Mapinfo.

Øvrige data

Undersøgelsen startede den 26.okt.2010 og sluttede den 29.okt. 2010. I udgravningen deltog arkæologerne Anja Vegeberg Jensen, Louise Søndergaard og Merethe Schifter Christensen (daglig leder).

Gravemaskinen, på bånd og med en 2m-bred skovl, blev leveret af Danjord.

Vejret var let ustabil med regn og blæst. Der blev således kun gravet de dage hvor vejret tillod at grave forsvarligt.

Udgravningsmetode

Mulden blev fjernet forsigtigt i små lag omkring højen, således at det ville være muligt at opdage eventuelle urnerester eller brandpletter. Da overjorden var fjernet blev fremkomne anlæg indmålt med GPS. Efterfølgende blev perifere anlæg beskrevet og fund indsamlet. Anlæg der kunne

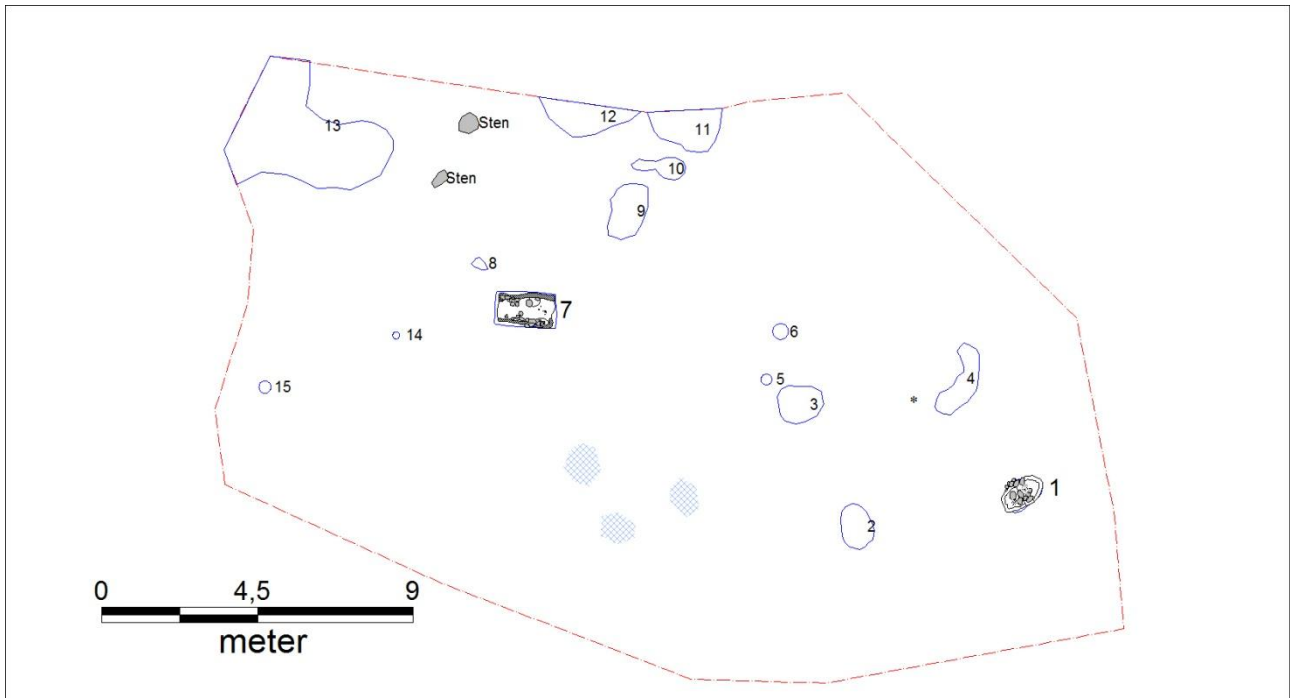
tilknyttede højens brugstid blev nøjere undersøgt. Jordfæstegravene blev tegnet ind i hånden, nivelleret og fotograferet. Der blev udgravet med murske. Det nederste lag i graven som tilhørte gravlejet blev opsamlet i spande til senere soldning. Genstande fra gravene blev taget op, et enkelt fund blev taget op i præparat.

Figur 2; Arbejdsbillede. Romertidsgraven ligger foran i billedet. Set fra Ø.

Undersøgelsens resultater

Der dukkede i alt 15 anlæg op i det 350m² store felt. Heraf 2 grave, 4 gruber, 1 stolpehul. Øvrige udgår som moderne anlæg, stenspor eller naturfænomener. Der vil her blive beskrevet de to grave i kronologisk orden og efterfølgende et kort rids af øvrige anlæg på pladsen.

Figur 3; Oversigt over feltet. De blå krydskraveringer markerer skiltestanderen.

Enkeltgravskultur (2800-2400 f.Kr.)

I enkeltgravskulturen findes der et væld af gravformer, men særligt i midt- og vestjylland ses enkeltgravskulturen at leve op til sit navn om enkeltgrave. Her startede man ofte med at gravlægge en person i en jordfæstegrav med en mindre høj henover. Når det så var tid at gravlægge en anden, gravede man ned i den anlagte høj og placerede den næste grav. Dette kunne ske flere gange, og perioden er således inddelt i undergrav, bundgrav og overgrav. I områder med intensiv udnyttelse af jorden har disse grave meget ringe overlevelsesmuligheder, og oftest finder man undergravene som har været let nedgravet i undergrunden. Det er sandsynligvis en undergrav som er en af de to grave på SBM1212. Der er dog ingen genstande der præcist kan datere graven til andet end enkeltgravskultur, men det synes sandsynligt at der er tale om den ældste del af perioden.

A7: Graven er en Ø-V-vendt rektangulær grav, hvor kisten måler ca. 160x95cm. Den har et homogent udtryk i fladen, mens den få cm under viser at der er tale om en sveden kiste, idet der fremkommer en trækulsstribe på begge langsider af graven. Der er desuden flere sten som ligger tætpakket langs med kanterne. Disse stammer sandsynligvis fra en stenbræmme der var lagt ned rundt om kisten til støtte. Efter kistens forfald er stenene faldet ind i selve gravlejjet. Kisten er kun 32cm dyb målt fra undergrundens overflade. I den østlige del kom der ved gravlejets bund flere små rørformede ravperler. Perlerne lå koncentreret i en klump på ca. 30x15cm. Ravperlerne blev taget op i præparat og ligger nu på Moesgårds Konserveringsafdeling til frempræparering. Der er tale om perler der har ligget omkring den afdødes hoved, måske som kæde eller hårsmykke. Perlerne var de eneste gravgaver som synligt fremkom i graven. Der har formodentlig også været organiske, nu opløste, gravgaver, som ikke længere kan spores. Perlernes placering i den østlige

del taler for at den gravlagte var en kvinde, idet kvinder altid blev gravlagt med hovedet mod øst og mænd med hovedet mod vest i Enkeltgravskulturen. Desuden findes ravperler næsten altid kun i kvindegrave i denne periode. Desværre var der ingen spor af den afdøde, men det kan ikke udelukkes at der i præparatet kan findes tandemalje.

Figur 4; Digitaliseret plan over A7. Nord vender op. Til højre ses foto af det indtegnede. Her vender nord nedad.

I nærområdet er der ganske mange registrerede høje, men kun i 2 af dem er der fundet stenaldergrave, og disse er ikke umiddelbart dateret til enkeltgravskultur, men er sandsynligvis noget ældre. DVS. at sb.56 er den første høj, hvor der er fundet grave fra enkeltgravskulturen. I området nord for sb.56 er der et meget fladt terræn, hvor det kunne være oplagt med bebyggelse fra enkeltgravskulturen, som der ellers ikke er observeret meget af på de gravekampagner som er udført særligt vest for lokaliteten. Det formodes at graven er den ældste i gravhøjen og således grunden til højens tilblivelse. Der kan sagtens have været både bundgrav og overgrav, men disse kan være pløjet væk eller på anden måde fjernet. Det kan dog ikke udelukkes at der lidt mod syd, hvor det er lidt højere, har ligget en endnu ældre grav, evt. en megalitgrav, som helt er fjernet, det vil dog være usædvanligt da disse enkeltgrave oftest anlægges på et nyt sted.

Den anden jordfæstegrav er noget yngre og ligger ca. 14m SØ for A7

Ældre romertid (0-175 e.Kr.)

I ældre romertid er det skik enten at gravlægge folk i jordfæstegrave, men også brænding af lig finder sted. Gravene er i Jylland kendt for deres såkaldte lerkargrave, hvor, som navnet antyder, der ofte er medgivet mere end 5 lerkar i graven. Det har været kutyme at dække op til fest eller gæstebud i graven. Gravkeramikken er derfor typisk finere keramik, ofte sortbrændte med ornament, som skiller sig ud fra den almindelige bopladskeramik. Derudover har man ofte fået personligt dragtudstyr med som en del af klædningsdragten, det være sig i form af bl.a. spænder, perler og smykker. Den gravlagte lå i hockerstilling med hovedet i vest og ansigtet mod syd.

Figur 5: Digitaliseret plan af A1. X7 ligger under stenen, men er tegnet med på denne plan. Til højre: foto af samme tegning, her er kar X7 blot ikke synlig. Nord er opad.

På denne lokalitet ser graven således ud:

A1: Graven er irregulær/let oval i fladen og er ca. 120x87cm. Bunden er nogenlunde flad og med skrånende sider.

Der er en del sten i toppen af anlægget og flere synes bortpløjede pga. ganske tyndt muldlag. Der dukkede ikke ligrester op, men det formodes at den afdøde har ligget med hovedet mod vest og ansigtet mod syd.

To kar dukkede op i hver sin ende af graven. I den vestlige ende stod et lille hankekar og i den østlige ende stod en mindre skål.

Figur 6; Til venstre: Den lille skål, X7. Til højre: in situ billede af X6 - se forside for at se karret i sin helhed.

X6: Karret i vestdelen. Hankekar med X-formet øre. Let ornamenteret med 2-3 parallelle bånd i relief (svag). Ret velbevaret, men itugået pga. af stenene ovenpå. Niv 207/214. Efter sammenlimning ses en variant af et treleddet kar, hvor foden er indkneben og minder derfor om et fodbæger. Karret er meget skævt, dvs. i siden med hanken er karret 10,5cm højt mens den er 11,5cm højt på den anden side. Randediameter er 13cm, mens bunddiametere er 8,7cm. Der er

en hank som er 4,5cm lang og med en bredde på 4cm ved hæftefladen. Randen er let facetteret. Karret er flammert i mørkebrune og røde nuancer.

X7: Karret i østdelen. Lille skål med lille X-formet hank. Randen er let udadbuget og fortykket. Ornamenteret med 3 dybe parallelle vandrette smalle furer. Ved hanken er ornamentet afbrudt af tre vertikale furer der markerer hanken. Hanken er 3,4cm høj og er ved fæstefloden 2cm bred og på det tyndeste sted kun 1cm bred. Karret er så beskadiget pga. tryk fra ovenliggende sten at dens form er lidt uvis. Desuden optaget i mange små stykker. Store dele af karret kan limes og det er muligt at aflæse randediameter på 11,5cm, Højde på 8,5cm og bunddiameter på 5,5cm. Hank og ornamentik sidder hvor bugen er størst.

Karret i vest stemmer godt overens med at den afdøde har haft et drikkebæger ud for sin hånd og skålen i øst har sandsynligvis rummet en form for fast føde, evt. en steg eller brød. Graven må siges at være lille af størrelse og det formodes derfor at der er tale om en barnegrav. Dybden på graven er kun 18cm målt fra undergrundens overflade. Dette kunne tyde på at højen har gået helt herud, således at der dengang måske var 50-100cm muld/tørve henover.

De to kar daterer graven til ældre romertid.

Højen som helhed:

Der er ikke fundet spor af tørvekonstruktion eller rester af andet højfyld. Det formodes derfor at højen er så nedslidt grundet pløjning, at flere grave kan være forsvundet. Der kan stadig ses en højning i landskabet, hvilket tyder på at højen oprindeligt har ligget på en naturlig højning. Da højen blev registreret i slutningen af 1800tallet har den fremstået som en lav høj og har også dengang ligget i ager.

Den ældste hændelse, hvormed man må formode at højen er blevet rejst, er kvindegaven fra enkeltgravskulturen. Kvinden har fået sin ravperlekæde med sig i graven som det eneste nu synlige levn fra den afdøde. Efterfølgende er der i yngre bronzealder sat en urne i den sydvestlige del af højen. Der har formodentlig været flere end denne, men disse kan være gået til i forbindelse med etablering af Skanderborgvej. Den sidste gang højen er anvendt sker i ældre romertid, hvor man har gravlagt et barn i den østlige yderkant af højen. Barnet har fået et drikkekar samt en skål med sig på den sidste rejse. Der har formodentlig været mad og drikke i karrene.

Efterfølgende kan man se, at der i yderkanten af udgravningen mod nord, er beboelse i form af gruber fra yngre romertid tæt op ad højen. Den samme tendens kan vi følge knap 300m mod vest, hvor der opad sb. 54 og sb.55, ligeledes mod nord, befinder sig fine gårdsanlæg fra den yngre romertid.

Øvrige fund og anlæg:

Ved udgravningens nordlige grænse ligger der 3 gruber, som alle rummer keramik, hvoraf meget af det kan dateres til yngre romertid. Den ene grube, A13, rummer muligvis flere gruber, men da gruben ikke er helt afdækket er det ikke til at sige hvordan formen har været. I den afsluttede del mod øst er der fundet fejlbrændt keramik i en samlet klump. Keramikken er så hårdt opvarmet at lermassen er smeltet væk og de er helt deforme. I samme grube er der fundet ornamenteret keramik, blot ligger dette længere mod vest i gruben. Det kan ikke udelukkes at der er tale om en pottemagerovn. Gruben blev ikke videre undersøgt.

Kun ca. 4m NV for graven fra ældre romertid er der fundet fragmenter af et meget sjældent drikkebæger. Drikkebægeret er en imitation af romertidens glasbægre. Bægeret er lavet af ler. Sådanne fund ses sjældent i Danmark og forekommer som regel kun i grave. Man formoder at bægrene blev lavet i ler fordi de ægte romerske glasbægre var svære at få fat på. Lerbægrene har således skulle repræsentere rigdom i en symbolsk forstand. Fundet skal dateres til yngre romertid og kan være resterne af en gravgave fra en jordfæstegrav eller brandgrav som er blevet forstyrret.

Figur 7; Fragment af drikkebæger, X1

Fremtidigt arbejde på stedet

Selve højtomtens betragtes som færdigundersøgt, men der kan stadig være gravanlæg i højtomtens periferi. Ved udgravningen dukkede der bebyggelseslevn op i den nordlige del af feltet. Det kunne være givtigt at undersøge området nord for sb.56.

Skanderborg Museum d. 15-12-2010

Arkæolog, Merethe Schifter Christensen

Litteraturliste

Glob, P.V., Studier over Den jyske enkeltgravskultur, 1945

Jensen, J. , Danmarks Oldtid. Stenalder, 2002

Jensen, J. Danmarks Oldtid. Ældre jernalder, 2004

Madsen, O., Upubliceret konferensspeciale; Sociale strukturer i ældre romersk jernalder - belyst ved et primært gravmateriale fra Skanderborg og Århus Amter. 1984

